

Ahogy sorra olvassuk Csuka Zoltán szlovén nyelvre átültetett strófáit, *Az örök lázadás verse* soraitól kezdve a Bácska földjein át a Bosna folyó forrásáig, Cres szigetéig és utána Ohridig, élményekkel gazdagodva útítársai lehetünk. Mintegy ötven költemény ad élettel teli képet egy nagyon mozgalmas életútról, s a versek között nem egy határjelző kő is egyben, vagy a költő fejlődésében egy-egy korszakot zár le olyképpen, hogy az átugrott évek között támadt űr kitöltését — jó támaszt adva — az olvasóra bizza.

De Jože Olaj a válogatás és a ciklusok megszerkesztése során még arra is gondolt, hogy ezt az űrt kitöltse. A kötet öt ciklusra bontása már külön-külön is egy egységet ad főleg azok számára, akik szlovén nyelven most ismerik meg Csuka Zoltán költészetét.

De a zárószóban Jože Olaj ennél sokkal tovább megy. A lexikális életrajzi jegyzet után a tömörítés legfinomabb érvényesítésével dolgozza fel Csuka Zoltán költői, irodalomszervezői és műfordítói munkásságát. E tanulmány írója itt nemcsak a múltra és a közelmúltra gondol; minden törekvése arra irányul, hogy amennyire egy ilyen válogatásban lehetséges, a költőről megközelítőleg minden jelentős mozzanatot érzékeltető arcképet adjon. Az egymást követő fejezetekben irodalomtörténeti hűséggel festi meg életútjának egyes

szakaszát, az indulástól kezdve egészen a teljes kibontakozásig, addig a korszakáig, ahonnan már egy maradandó értékű életműre tekinthet vissza. Ebben a termékeny, sokoldalú alkotói, műfordítói munkában nagy figyelmet érdemlő eredményként említi meg két antológiáját: *A szerbhorvát irodalom kistükré* és *A szlovén irodalom kistükré* című kötetét. Ugyancsak az elismerés hangján szól a *Csillagok és szivek* című antológiájáról, amelyben a mai szlovén költészetet mutatja be a magyar olvasóközönségnek, és az 1971-ben megjelent *Csillagpor* c. antológiájáról, melynek lapjain a jugoszláv líra legszebb gyöngyszemeivel találkozhat a magyar nyelvterület olvasója.

A Pesem večnega upora (Az örök lázadás verse) egy újabb bizonyossága annak, hogy ami eddig nagyon hiányzott irodalmi együttműködés terén, az utóbbi években egyre gazdagabb terméssel jelentkezik. A kis antológiákat gyűjteményes kötetek, önálló művek fordítása követi a lírában, a novellisztikában, a regényirodalomban és a drámairodalomban is. Az egymás szellemi örökségének és mai szellemi értékeinknek legjobb ismertetése és megismerése ez. És a legjobb lépés ahhoz, hogy ott, ahol a nyelv elválaszt bennünket, ott is mindegyre szabadabban felnyissuk az egymáshoz: a megbonthatatlan együttéléshez vezető utat.

LÉVAY ENDRE

AZ ÉGŐ HAJÓ VAD EXPRESSZIONIZMUSA

MIROSLAV KRLEŽA: *Az ész határán*.

Fordította: Csuka Zoltán.

Európa Könyvkiadó, Budapest, 1976.

Joseph Conrad egyik novellájában, a *Fiatalságban* (Youth) van egy remekbe szabott leírás. Lángol a hajó a nyílt tengeren. A legénység már

elhagyta, de a távolból még szemléli, s a mentőcsónakok bizonytalansága ellenére is várja tiszteletből, míg elszüljed. Báborkorong közepén ég. Köz-

ben mindenütt az éjszaka koromszín kigyói. Szikraözön robban ki végül belőle, szénné válik, majd sisterségés közegette elmerül.

Ez a kép jelenik meg valami titokzatos laterna magica segítségével Krleža könyvében, s *Az ész határán* árnyjátékával szinte egybeforr, egységet alkot. Talán túl messzire ragadó is ez a képárnyjáték, hiszen a horvát írónak ez az alkotása hordoz magában valamit az égő hajó vad expresszionizmusából. Amint az anyagon úrrá lesz a tűz indulata, s a lobogás lidérce a matéria minden porcikáját beborítja.

Lángos vihar az valóban, amely végighalad a történeten: mindenbe belekap, mindent átforrósít. A jó pozícióban levő ügyvéd „kitörése a kárából”, szakítása a képmutató burzsoá életmóddal csak alkalom, hogy az író dühe kicsapjon, porig alázzon minden polgári intézményt, hamuvá égetve az igazságszolgáltatást, az erkölcsöt, az egyházat, s az emberek tömegét, akik ezt tűrik. Valóságos Sodoma.

„Nekem még egyetlen olyan ügynevezett okos és normális emberrel sem volt alkalmam megismerkedni, akiben meglett volna a bátorság hozzá, hogy az életet saját magának élje, üzleti levelei nélkül, paragrafusai nélkül, köpöcsészével és saját peccsényomóval ellátott irodája nélkül, egyszóval: előítéletek és fából faragott istenekbe vetett hit nélkül” — vallja a hős a könyv elején, pedig ő sem „über alles”. A hosszú és reménytelen ütközetben el is fáradt. Sokszor mintha falba verné a fejét. Nyúira mások a normák, melyek szerint a „hasonszőrűek” élnek, hogy az ő szemszögükből az ügyvéd viselkedése Don Quijotéval vagy Hamlettel rokonítható. Nagyon egyedül van ő. Nyúl ki a kéz a rácsok közül, de lehanyatlik. Hiába igyekszik szélesíteni a kört, nem találja meg az utat a felé az osztály felé, amely befogadná, hiszen maga is hasonló elveket vall.

„Én mint moralista szólaltam meg, s úgy gondolom, egyetlen olyan politikának sincs létjogosultsága, amely nem az alapvető emberi erkölcsön nyugszik. Egyetlen olyan politikai programnak sincs haladó értelme, amely nem erkölcsi elvekre épül. A szocializmus arra tanít bennünket, hogy ennek a mozgalomnak alapja az em-

ber, az az eltorzított, szerencsétlen eltiport, kifosztott ember, akit a Domaćinski urak rabbá tettek!”

Pedig két ízben is kerül emberközelbe a munkásosztállyal: a tárgyalásán és a börtönben. Mintha a meghurcolt igazság szólalna meg, amikor Petar Krneta bekiabál a tárgyalóterembe s szolidaritást vállal az ügyvéddel, akit merő rosszindulatból, gyűlöletből állítottak bíróság elé: „Én vagyok, elnök úr, kérem! Ennek az embernek igaza van, én szolgáltam ennél a Domaćinskinál! Gazember az, de olyan, hogy nincs párja széles e világon!”

Mégis a véglegesen elkötelezett kapcsolat elmarad. Talán vonakodás él az ügyvédben, s hiányzik az új társadalmi rendszerbe vetett hit, talán eredete befolyásolja. Talán túl későn történt a lázadás, s az előbbi élet torzulásai ott étketlenkedtek a különben humanizmusért rajongó lelken. „... én felsőbbrendű társadalmi berendezésnek azt látom, amelyben sem butaság, sem rablógyilkosság nem lesz! Hogy miért gondolom így, nem tudom, de engem emberségesebb, nemesebb ösztönöm vonz ebbe az irányba, ehhez nem fér kétség.”

Közben ott feszül háttérnek a Valent Žganec szavaiból szőtt faliszőnyeg, mintha Krsto Hegedušić képeit látnám, vagy Petrica Kerempuh beszélne a szegény ember, a nép kiutatásáról a háborúban: „Úgy sajnnyagattak, nyagattak minket, mint macska a csirkét az udvarban, egyenesen az isten lapátjával lapátoltak, és szanaszét hajigáltak, elsöpörtek, és a seprével visszasöpörtek, és úgy szétkergettek, mint kánya a galambokat, széjjelszaggattak bennünket, mint a kutyák, voltaképpen földaraboltak minket, véresre sebeztek, széjjelvagdostak, de úgy, hogy egyetlenegy sem akadt köztünk, aki ne úgy vonszolta volna magát, mint a sebhelyekkel borított és sebekből vérző Szent Rókus.”

Csuka Zoltán fordításában elevenen ragyog az eredetinek minden színe, fordulata. Micsoda „tour de force” eredménye a különböző osztályokhoz tartozó szereplők nyelvének magyarba való átmentése; ennek a rendkívülien burjánzó cserjének, amely Krleža nyelve, szakszerű átültése.

Hiba. Maradjon hát a végére. Kis hiba. Minek említeni? Mekkora árnyékot vethet egy írásjel?! Mégis más nyelvnek tiszteletbe tartandó tu-

lajdonsága. A 358. oldalon, fölülről a második sorban az i-ről hiányzik az accent circonflexe. Francia szövegről levén szó a „maitre” szenvedett hiányt.

VIRÁG ÁGNES

SZELLEMI ROKONSÁG

Babits Adyról. Dokumentumgyűjtemény.
Válogatta és szerkesztette: Gál István.
Magvető, Budapest, 1975.

Érdekes és értékes dokumentumgyűjteményt jelentetett meg a közelmúltban a Magvető Könyvkiadó. A könyv célja egy téves előítélettel leszámolni, s mindezt dokumentálni is. A kötet végérvényesen szertefoszlatja azt a tévhitet, miszerint Ady és Babits között ellentét volt: „Babits és Ady esetében valódi eltérések és vélt ellentétek gondos fenntartása, ápolása nemzedékeken át rangot és tekintélyt adott mindkét költő táborának. Mint fantomok túlélése esetében általában, — mondja az előszóban Gál István —, itt is nagyban hozzájárul a fordított legendához, a két nagy ellenségeskedésének és rivalizálásának meséjéhez a tények és adatok, a hiteles szövegek ismeretének és tudomásulvételének hiánya.”

Az előszóban a szerkesztő-válogató felvázolja ennek a tévhitnek a történetét, idézi azt a Babits-tanulmányt, melyből az Ady-rajongók a másik költőóriás féltékenységét, ellenséges magatartását „olvasták ki”, ui. ez idő tájt közli az egyik folyóirat Ady egyik legjelentősebb tanulmányát a költőelőről *Petőfi nem alkuszik* címen. „Az örök kontrapozíció — mondja Babits — Petőfi vagy Arany többségéről... jóformán az egyetlen esztétikai probléma, mely a magyar közönség legszélesebb rétegeibe beszivárgott... A két költő összehason-

lításánál nem annyira költészettük, mint emberi egyéniségük a mértékadó. E két nagy egyéniség oly hatalmas és végletes két szembenálló típusa a magyar léleknek, hogy valamelyikét mindegyikünk közelállónak érzi a maga kedélyéhez s e rokonságérzet adja meg irodalmi ítékezéseink öntudatlan alapját.” Babits Petőfi- és Arany-tanulmánya célzást tesz korára és a Nyugat-mozgalomra is: „Ady iskolája, melynek igen romantikus ideálja van a zseniről, mint Balassában és Csokonaiában, úgy Petőfiben is ennek az ideálnak a megtestesülését szeretné látni; ők Petőfi regényes életéből, idealisztikus forradalmi politikájából s némely fiatalos és affektált rakoncátlankodásából akarják megalkotni Petőfi képét.” Ezt a látszólagos ellentétet fokozta néhány olyan verse, amelyben saját költői elveit fejté ki, s ezt is Ady-ellenes állásfoglalásként értelmezték egyes rajongók. A dokumentumgyűjteményben ezek a versek, versrészletek is helyet kaptak.

A közölt szövegek — amelyek majdnem teljességben ölelik fel Babits Adyval kapcsolatos cikkeit, tanulmányait, verseit, leveleit, a még eddig kiadatlanokat is — bizonyítják ennek az előítéletnek helytelenségét, s megrajzolják Babits és Ady szellemi rokonságát. Már a legkorábbi írá-